

سلسله دروس مبانی اندیشه اسلامی (۴)

فلسفه اخلاق

مجتبی مصباح، دانشیار گروه
فلسفه مؤسسه آموزشی و
پژوهشی امام خمینی

۱۳	مقدمه
۱۵	مقدمه
۱۹	درس اول: کلیات
۲۱	مقدمه
۲۲	تعریف اخلاق
۲۳	علم اخلاق
۲۶	اهمیت علم اخلاق
۲۶	فلسفه‌های مضاف
۲۸	فلسفه اخلاق
۳۰	اهمیت و ضرورت فلسفه اخلاق
۳۲	جایگاه فلسفه اخلاق
۳۵	خلاصه
۳۶	پرسش‌ها
۳۶	منابعی برای مطالعه بیشتر
۳۸	پی‌نوشت‌ها
۳۹	درس دوم: مفاهیم اخلاقی
۴۱	مقدمه
۴۱	ارزش
۴۴	ارزش ذاتی و غیره

۴۵	ارزش جای‌گزینی
۴۵	لزوم
۴۶	مفاهیم عام اخلاقی
۴۷	خوب و بد
۴۸	درست و نادرست
۴۹	باید و نباید
۵۰	وظیفه
۵۲	خلاصه
۵۳	پرسش‌ها
۵۵	منابعی برای مطالعهٔ بیشتر
۵۷	درس سوم: ارزش و واقعیت
۵۹	مقدمه
۶۰	گزاره‌های واقع‌نما و ارزشی
۶۰	واقعی بودن یا واقعی نبودن ارزش
۶۳	تفاوت‌های واقع‌گرایی و غیرواقع‌گرایی
۶۴	۱. واقعی یا غیرواقعی بودن معیار ارزش
۶۴	۲. قابلیت یا عدم قابلیت صدق و کذب گزاره‌های اخلاقی
۶۵	۳. رابطهٔ منطقی میان گزاره‌های اخلاقی با دیگر گزاره‌ها
۶۷	۴. وحدت‌گرایی یا کثرت‌گرایی اخلاقی
۶۸	۵. مطلق یا نسبی بودن اخلاق
۶۹	خلاصه
۷۰	پرسش‌ها
۷۱	منابعی برای مطالعهٔ بیشتر
۷۲	پی‌نوشت‌ها
۷۳	درس چهارم: مطلق یا نسبی بودن اخلاق
۷۵	مقدمه
۷۶	نسبی‌گرایی اخلاقی
۷۷	۱. نسبت توصیفی

۷۸	استدلال بر نسبیت توصیفی
۷۹	بررسی استدلال
۸۰	۲. نسبیت فرائی اخلاقی
۸۰	چالش توجیه
۸۲	استدلال بر نسبیت فرائی اخلاقی
۸۲	الف) بر اساس نسبیت توصیفی
۸۳	بررسی
۸۳	ب) بر اساس نسبیت مطلق معرفت
۸۴	بررسی
۸۴	ج) بر اساس غیر واقع‌گرایی
۸۵	بررسی
۸۵	اقسام نسبیت فرائی اخلاقی
۸۵	نسبیت فردی
۸۶	نسبیت اجتماعی
۸۸	۳. نسبیت هنجاری
۸۹	استدلال بر نسبیت هنجاری
۸۹	بررسی استدلال
۹۰	بررسی مدعا
۹۱	مشکلات عملی
۹۳	قیودی برای نسبیت هنجاری
۹۳	بررسی قیود نسبیت هنجاری
۹۵	مطلق‌گرایی اخلاقی
۹۵	مطلق‌گرایی افراطی
۹۶	بررسی دیدگاه افراطی
۹۶	مطلق‌گرایی معتدل
۹۷	بررسی دیدگاه معتدل
۹۸	خلاصه
۱۰۰	پرسش‌ها
۱۰۱	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس پنجم: مکاتب اخلاقی غیر واقع‌گرا

۱۰۳	
۱۰۷	
۱۰۹	مقدمه
۱۱۰	امرگرایی
۱۱۱	امرگرایی نوع اول (نظریه امر الهی)
۱۱۲	بررسی
۱۱۳	امرگرایی نوع دوم
۱۱۴	بررسی
۱۱۵	توصیه‌گرایی
۱۱۶	بررسی
۱۱۸	احساس‌گرایی
۱۱۸	الف) استدلال بر اساس پوزیتیویسم منطقی
۱۱۹	بررسی
۱۲۰	ب) استدلال بر اساس معنای احساسی واژه‌های اخلاقی
۱۲۱	بررسی
۱۲۲	جامعه‌گرایی
۱۲۲	بررسی
۱۲۳	قراردادگرایی
۱۲۴	بررسی
۱۲۶	خلاصه
۱۲۹	پرسش‌ها
۱۳۱	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس ششم: مکاتب اخلاقی واقع‌گرا

۱۳۳	
۱۳۵	مقدمه
۱۳۵	لذت‌گرایی شخصی
۱۳۷	بررسی
۱۳۸	دنیاگرایی
۱۳۹	بررسی

فهرست مطالب

۱۳۹	قدرت‌گرایی
۱۴۰	بررسی
۱۴۱	هماهنگی عقلانی
۱۴۲	بررسی
۱۴۳	عاطفه‌گرایی
۱۴۴	بررسی
۱۴۵	سودگرایی
۱۴۷	بررسی
۱۴۹	خلاصه
۱۵۱	پرسش‌ها
۱۵۳	منابعی برای مطالعه بیشتر
۱۵۴	ضمیمه: واقع‌گرایی اثبات‌ناپذیر
۱۵۵	۱. مکتب اخلاقی کانت
۱۵۸	بررسی
۱۶۰	۲. مکتب شهودگرایی
۱۶۰	استدلال پرسش‌گشوده
۱۶۱	بررسی
۱۶۱	اثبات‌ناپذیری گزاره‌های اخلاقی
۱۶۲	بررسی
۱۶۳	درس هفتم: اثبات واقع‌گرایی اخلاقی
۱۶۵	مقدمه
۱۶۷	مطلوبیت از دیدگاه واقع‌گرایان و غیرواقع‌گرایان
۱۶۹	رابطه طولی و عرضی امور مطلوب
۱۷۱	حب ذات؛ منشأ مطلوبیت
۱۷۳	مطلوبیت کمال
۱۷۴	تزامم کمالات مطلوب
۱۷۵	امکان انتخاب معقول
۱۷۵	ارزش ذاتی و غیرتی در اخلاق
۱۷۶	واقعی بودن ارزش ذاتی در اخلاق

۱۷۶	واقعی بودن ارزش گیری در اخلاق
۱۷۷	واقعی بودن ارزش جای‌گزینی در اخلاق
۱۷۸	واقعی بودن لزوم اخلاقی
۱۷۸	واقعی بودن ارزش‌های اخلاقی
۱۷۸	واقع‌نمایی گزاره‌های اخلاقی
۱۷۹	واقع‌گرایی اخلاقی در آیات و روایات
۱۸۳	خلاصه
۱۸۴	پرسش‌ها
۱۸۶	منابعی برای مطالعه بیشتر
۱۸۷	پی‌نوشت‌ها
۱۸۹	درس هشتم: معیار ارزش اخلاقی
۱۹۱	مقدمه
۱۹۲	لزوم تعیین معیار ارزش
۱۹۲	لزوم تعیین معیار کمال اختیاری
۱۹۳	کمال نسبی و غیرنسبی
۱۹۴	کمال مقدماتی و اصیل
۱۹۵	کمال انسان
۱۹۷	کمال اختیاری انسان
۲۰۰	کمال نهایی انسان و پیامدهای آن
۲۰۱	۱. علم حضوری کامل انسان به نیازمندی به خدا و بی‌نیازی او
۲۰۵	۲. محبت و رضایت کامل و متقابل انسان و خداوند
۲۰۷	کمال نهایی و تأمین اهداف خودگرایان
۲۰۷	لذت
۲۱۰	آرامش خاطر
۲۱۲	قدرت
۲۱۳	هماهنگی عقلانی
۲۱۷	خلاصه
۲۱۹	پرسش‌ها
۲۲۰	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس نهم: ارزیابی صفات اکتسابی و کارهای اختیاری (۱)

درس دهم: ارزیابی صفات اکتسابی و کارهای اختیاری (۲)

منابع

مقدمه

مقدمه

مقدمه

اخلاق دانشی است که آموختن آن مقدمه‌ای است برای به کار بستن. گرچه انسان به سبب اختیار تکوینی خود می‌تواند از دانسته‌های خویش در عمل سربتابد، این دانش برای آنان که حقیقتاً در پی زندگی سعادت‌مندانه‌اند سودمند است. عالمان اخلاق همواره کوشیده‌اند ره‌جویان سعادت و کمال را راهنمایی کنند و این دانش را در اختیار آنان قرار دهند. رهبران دینی نیز برای تحقق مهم‌ترین رسالت ادیان آسمانی، یعنی هدایت انسان به سعادت حقیقی، همواره از بزرگ‌ترین منادیان اخلاق بوده‌اند.

این هدایتگری اما، همواره با چالش‌ها و موانعی روبه‌رو بوده است. شکاکیت و نسبی‌گرایی از جمله چالش‌هایی هستند که همواره حوزه‌های مختلف تفکر بشر با آنها روبه‌رو بوده‌اند، و حوزه ارزش‌های اخلاقی نیز از آنها مصون نبوده است. اما در قرون اخیر، این‌گرایش‌ها فزونی یافته‌اند، و از این راه، در اخلاق ارزش‌های نوظهوری مانند اومانیسیم، لیبرالیسم، تساهل و تسامح و اباحیگری پدید آمده‌اند. از سوی دیگر، توسعه تکنولوژی، بیش از پیش عموم انسان‌ها را به لذت‌گرایی، تأمین رفاه مادی و سود دنیوی، و ابرقدرت‌ها را به سلطه جهانی فراخوانده است، و هریک از این‌گرایش‌ها، آرمانی انسانی تلقی شده‌اند. نیز از دیگر سوی، تشویش خاطر و خلأ معنویت، که حاصل

دنیاجویی غالب‌اند، موجب روی آوردن بسیاری از گروه‌ها به روش‌های خودساخته بشر برای آرامش خاطر و جبران این خلأ شده‌اند، و هر یک از این نحله‌ها آرمان اخلاقی را به نوعی در پشت پا زدن به دنیا جست‌وجو کرده‌اند.

از آنجا که طبیعت بشر به همه آرمان‌های مزبور به نوعی تمایل دارد، هر یک از این مکاتب اخلاقی پیروانی یافته و گروهی را جذب خود کرده است. این مکاتب راه‌های گوناگونی برای زندگی مطلوب پیشنهاد می‌دهند. البته تأمین این تمایلات تا جایی معقول می‌نماید که در مقابل فهم صریح عقل قرار نگیرند، و آنان که در پی یافتن راه معقول زندگی‌اند، به سادگی می‌توانند تشخیص دهند که ارضای این تمایلات، هر چند به صورت نامعقول، آرمان اخلاقی نیست. اما این تمایلات در بسیاری موارد با وسوسه‌های ذهنی همراه می‌شوند، و این وسوسه‌ها گاه رنگ استدلال فلسفی نیز به خود می‌گیرند، و در این حال، مبانی علم اخلاق را دچار چالش می‌کنند. اینجاست که عقل را غبار اوهام فرامی‌گیرد، و همانان که حقیقتاً در پی زندگی سعادت‌مندانه‌اند، راه را تیره و تاریک می‌بینند. آن گاه که چراغ عقل کم‌سو باشد و فضا غبارآلود، چگونه می‌توان حقیقت را یافت؟ هدف «فلسفه»، به طور عام، زدودن غبار سفسطه‌ها و اوهام از پیش پای عقل است، و هدف «فلسفه اخلاق»، به طور خاص، زدودن غبارهایی که راه عمل را در مسیر کلی زندگی می‌پوشانند. از فلسفه اخلاق انتظار می‌رود چنانچه راه درستی برای زندگی مطلوب وجود دارد، ملاک‌گزینش آن را بیابد، و چراغ عقل را بر آن بتاباند. یافتن مبانی محکم و قابل دفاع در اخلاق، بی‌شک گامی مهم برای انتخابی معقول و تزلزل‌ناپذیر در میان مکاتب اخلاقی است. تنها با یافتن مبانی درست و معقول و متقن می‌توان انتظار داشت که در برابر تبدادها و چالش‌های موجود یا ممکنه که ارزش‌های اخلاقی را تهدید می‌کنند استقامت ورزید، و دیگران را نیز با اطمینان کامل و قوت تمام به راه راست دعوت کرد. علم اخلاق مقدمه‌ای است برای سعادت انسان، و فلسفه اخلاق هدایتگر عقل است به

مکتب اخلاقی سعادت‌بخش و انسان‌ساز.

کتابی که پیش رو دارید برای آشنایی اجمالی با موضوع «فلسفه اخلاق» است، با هدف تعیین چارچوبی کلی برای مکتبی اخلاقی که راهنمای انسان به سعادت حقیقی اوست. روش بحث برای یافتن منشأ و ملاک ارزش اخلاقی و داوری در باره نظریات مختلف مکاتب اخلاقی در این خصوص، روش عقلی است، و در موارد لازم به توصیف این نظریات پرداخته‌ایم. اما از آنجا که توصیف همه نظریاتی که به نوعی با فلسفه اخلاق مربوط‌اند، با هدف نگارش کتاب ارتباط مستقیم نداشته است، خود را به آن ملتزم نکرده‌ایم، و به همین دلیل، کلیاتی از این مکاتب در دو درس، همراه با یک ضمیمه ارائه شده‌اند، و مکتب اخلاقی اسلام با تفصیل بیشتر در چهار درس توضیح داده شده است.

این کتاب آموزشی است، و برای تدریس در دو واحد درسی طراحی شده است. همچنین در باره مباحث مطرح‌شده، طبعاً نکات و پرسش‌هایی به ذهن خواننده می‌رسد، که برای رعایت اختصار، از آوردن آنها در متن پرهیز کرده، تنها به برخی یادداشت‌های ضروری بسنده کرده‌ایم، و سایر نکات را به کتاب راهنمای استاد وامی‌گذاریم. لازم است از همه کسانی که در تهیه و تدوین این اثر به نحوی سهم بوده‌اند، به ویژه والد معظم، استاد علامه آیت‌الله مصباح، که عمده توشه علمی و محتوای کتاب را مدیون ایشان هستم، و نیز ناظران بزرگوار این اثر، حجج اسلام والمسلمین محمود فتحعلی و دکتر احمد حسین شریفی، تشکر و قدردانی، و نیز بابت کاستی‌ها و نقایص این اثر عذرخواهی کنم. امید که مقبول درگاه احدیت، و مورد استفاده خوانندگان گرامی قرار گیرد.

مجتبی مصباح

پاییز ۱۳۹۷